

Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar

D. Ali Arslan (*)

Özet: Çalışmanın temel amacı sınıf teorisini, temel açılımları ile birlikte ele alıp incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, uzun yıllar sınıf teorisi açısından sorun oluşturan orta sınıf olgusu ile sınıf teorisinin sosyal-psikolojik boyutunu oluşturan sınıf bilinci üzerinde de duruldu. Çalışmada, toplumlarda var olan eşitsizlikler ile ilgili olarak bu güne değin ortaya konmuş düşüncelerin genel bir değerlendirilmesi yapıldı. Bu bağlamda, özellikle bu alandaki iki temel yaklaşımdan biri olan sınıf teorisi (öteki yaklaşım elit teorisidir) üzerinde yoğunlaşıldı. Marksist sınıf teorisi ve Weberci sınıf teorisi dikkatlice incelendiğinde, bunların birbirlerinden oldukça farklı ve sentezi olanaksız iki teori olduğu görülür. Bununla birlikte bazı düşünceler, Weberci düşünceyi Marks'a bir alternatif olarak değil de, Marksist sınıf teorisinin bir düzeltmesi ya da tamamlayıcısı olarak değerlendirirler. Her iki yaklaşım da sınıf olgusunu, ekonomi temeli üzerinde açıklamaya çalışır. Bununla birlikte Marksist yaklaşım sınıf teorisini üretim ilişkileri üzerine inşa ederken, Weberci yaklaşım pazar ilişkilerini temel alır.

Anahtar Sözcükler: İktidar, Sınıf, Sınıf Teorisi, Marksist Sınıf Teorisi, Weberci Sınıf Teorisi, Orta Sınıflar, Sınıf Bilinci.

1. Giriş

Eşitsizlik, ister sosyal açıdan isterse de ekonomik açıdan olsun, kapitalist toplumların başta gelen ortak özelliklerindedir. Bu nedenle, toplumların sosyopolitik yapılarını anlamak ve açıklamak için yola çıkan sosyolog ve siyaset bilimciler de ağırlıklı olarak, temelini “eşitsizlik” kriterinden alan “iktidar yapısı” ve “güç ilişkilerini” incelerler. İşte bu eşitsizlik olgusundan hareketle, bilim adamları uzun yılların çabalarının bir birikimi ve ürünü olarak, toplumların iktidar yapılarını ve toplumda cereyan eden güç ilişkilerini anlayıp açıklamaya yönelik iki ana teorik yaklaşım ortaya koymuştur. Bunlardan bir tanesi “**sınıf teorisi**”, bir diğeri ise “**elit teorisi**” dir. Sınıf teo-

(*) Yrd. Doç. Dr. D. Ali Arslan Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesidir.

risinde ekonomik eşitsizliklerden yola çıkılır ve sınıf farklılaşması açıklanırken, “**sahiplik**” ve “**kontrol**” kavramları kullanılır. Elit teorisinde ise daha çok sosyopolitik eşitsizlikler ön planda tutulur. Öncelikli olarak farklılaşmayı analiz ederek başlayan elit teorisyenleri, elit (elite)-halk (public) farklılaşması açıklarken analizlerinin merkezine “**iktidar-güç**” (power) ve “**etki**” (influence) kavramlarını koyarlar. Bu temel teorik yaklaşımların alt açılımları şunlardır:

1. Sınıf Teorileri,

- Marksist sınıf teorisi
- Weberci sınıf teorisi

2. Elit Teorileri,

- Plüralist teori
- Elitist teori
- Demokratik elit teorisi
- Demo Elit Perspektif

Şemada da ayrıntısı verilen ve toplumlardaki bu teorik yaklaşımlardan en popüler olanı ve uzun yıllardan beridir bilim dünyasında etkin bir şekilde kullanılan sınıf teorisidir. Bu çalışmada, böylesi bir nitelik taşıyan sınıf teorisinin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. Sınıf Teorisi

Sınıf teorisinin babası Karl Marks'tır ve bu teorik çerçevenin ayrıntıları, çoğunlukla Marxist düşünürlerce formüle edilmiştir. Sınıf teorisi alanında iki temel yaklaşım, iki ana düşünce okul, bu iki ana yaklaşımın içinde ise birçok ara versiyon ve açılımlar vardır. Bununla birlikte bu teorilerin hepsinin ortak hedefi, toplumun temel toplumsal dinamikleri olarak varsaydıkları toplumsal sınıfları ve sınıf olgusunu tanımlamak ve açıklamaktır. Sınıf teorisinin iki alt teorik yaklaşımı: (a) Marxist sınıf teorisi, (b) Weberci sınıf teorisi.

Araştırmalarını eşitsizlikler üzerinde yoğunlaştıran sınıf teorisyenlerine göre bireyler, ekonomik eşitsizlikler temel alındığında en az iki ya da üç kategoriye ayrılırlar (Evans, 1993). Sınıf teorisyenlerinin amacı, ister Marksist, isterse Weberci olsun, sınıfları toplumun temel sosyal güçleri olarak tanımlamaktır. Bununla birlikte Marxist yaklaşım, tarih içindeki temel sosyal dinamik olarak gördüğü sınıf olgusunu açıklamada, üretim araçları ve üretim ilişkileri olgularından hareket eder. Bu anlayış kendi içinde iki ana kola ayrılır: (a) Sosyolojik Marxist Sınıf Analizi Ralph Miliband tarafından temsil edilir. (b) Yapısalcı Marxist Sınıf Analizinin öncülüğünü Nicos Poulantzas (1975) yapar.

Öte yandan, Weberci sınıf yaklaşımının en önde gelen ismi, hiç kuşkusuz Alman sosyolog Max Weber'dir. Weber'e göre sınıf, ortak market konumlarına sahip birey-

lerin oluşturduğu, tanımlanabilir sosyal gruplardır. Bu tanımlamada sınıf olgusu, mülk (sahiplik) ve market konumu temelinde şekillenir. Bazı Weberci düşünürler ise sınıfı analiz ederken statü, prestij, market ve iş konumu, meslek, gelir, eğitim gibi olguları esas alırlar.

Weber ve Marks'ın sınıf konusundaki düşünceleri ayrıntılı olarak incelendiğinde, her ikisinde de sınıfın “ekonomik ilişkiler” temelinde tanımlanmaya çalışıldığı açıkça görülür; Marks üretim ilişkilerini esas alırken, Weber pazar (market) ilişkilerini temel alır. Abercombie ve Ury, Marksist ve Weberci sınıf analizlerini birbirinden tamamen farklı ve sentezleri olanaksız olarak değerlendirir (Arslan, 1997: 35). Hindess ise daha farklı bir tutumla, Weber'in sınıf görüşlerini Marks'ın düzeltmesi ve destekçisi olarak kabul eder (Hindess, 1987: 48). Çalışmanın takip eden bölümlerinde, burada çok öz bazı bilgiler verdiğimiz sınıf teorileri konusunda çok daha ayrıntılı bir şekilde durulacaktır. Şimdi, öncelikli olarak Marksist sınıf teorilerine bir göz atalım.

3. Marksist Sınıf Teorisi

Marksist yaklaşımda sınıf olgusu iki açıdan ele alınıp tanımlanmaya çalışılır (Hindess, 1987: 21). Bunlardan ilki sınıf olgusunu, ortak konumlara sahip bireylerin oluşturduğu toplumsal kategoriler olarak tanımlarken. İkincisi ise sınıfları, kültürel ve siyasi özellikli toplumsal aktörler olarak tanımlar. Bu anlayışlardan hareketle sınıf, üretim ilişkileri içinde ortak konumlara sahip bireylerin oluşturduğu, sosyal gerçeklikler olarak tanımlanır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında sosyal sınıfların hem sosyal aktörler, hem de çatışma grupları olarak algılandığı gerçeğiyle karşılaşılır. Sınıfların üyeleri ortak çıkar ve hedeflere sahiptirler. Sınıf bilincine de sahip olan bu bireyler, ortak sınıfsal amaçlarını gerçekleştirmede, dayanışma içinde hareket ederler.

Marksist sınıf teorisinin mimarı Karl Marks (1970, 1974) ekonomiyi, toplumdaki diğer üst yapı kurumlarının temeli olarak görür. O'na göre ekonomi, yalnızca toplumun genel özelliklerini belirlemekle kalmaz, aynı şekilde öteki toplumsal kurumların genel özelliklerini ve bu kurumlar arasındaki ilişkileri de belirler. Bununla birlikte, Poulantzas'a göre bu ilişkiler, toplumda ki etkin üretim biçimine göre farklılık gösterebilir. Bazı durumlarda, politik ve hukuki yapı ya da, toplumsal bilincin formları durumundaki ideoloji daha fazla öneme sahip olabilir ve daha baskın roller oynayabilir.

Marksist sınıf teorisi 2 ana kola ayrıldığı ve bunların: (a) Öncülüğünü Ralph Miliband'ın yaptığı “Sosyolojik Marksist Sınıf Analizi” (b) Öncülüğünü Nicos Poulantzas'ın yaptığı “Yapısalcı Marxist Sınıf Analizi” olduğu vurgulanmış idi. Miliband, kapitalist toplum yapısı içinde devlet olgusunu inceler ve araştırmasını “devlet elitleri” ve “yönetici elitler” üzerine yoğunlaştırır. “Süper-yapısalcı” olarak tanımladığı Poulantzas'ı, “bütün her şeyi yapı olgusu ile açıklamaya çalışıyor” şeklinde eleştirir. Miliband'a göre, devlet ile sınıflar arasındaki ilişkiler, Poulantzas'ın “yapısal

belirleyicilik” olgusunun açıklayamayacağı kadar karmaşık ve ayrıntılıdır. Ne var ki Miliband Poulantzas’ın süper-yapısalcı yaklaşımını eleştirmesine rağmen, sınıflar analiz ederken kendisi de yapısalcı yaklaşım kullanmaktan kurtulamaz (Hindess, 1987: 37).

Yapısalcılık, bireylerin amaçlı ve bilinçli eylemlerinden çok, yapı üzerinde odaklaşan bir yaklaşımdır. Claude Levi Strauss’a göre yapı, gözlemlenebilir toplumsal ilişkilerin örüntüsü olmaktan öte, sosyal sistemin gözlemlenmesi mümkün olmayan mantığını da şekillendiren temel gerçekliktir. Görüldüğü gibi Strauss, insan düşüncesinin yapısı üzerinde de durur. Marksist yapısalcılar ise daha çok, sosyal oluşumların yapısı ile ilgilenirler. Bu doğrultuda araştırmalarını, siyasi organizasyonlar, ideolojiler ve pek tabii ki sınıfların ve sınıfsal ilgi-çıkarlarının temsilcisi olarak gördükleri kültürel formlar üzerinde yoğunlaştırırlar.

Poulantzas, Miliband’ın fikirlerini ve kendisi hakkındaki eleştirileri reddeder. Ona göre, Miliband her şeyden önce, kendi teorik mantığı çerçevesinde, devletin kapitalist toplum içindeki yerini tanımlamalıydı. Fakat bu yapılmamıştır. Ayrıca, Miliband analizinde insan nesnesini esas almıştır. Bireyi teorisinin merkezine koyduğu için de, Marksizm’den sapmıştır. Hatta bu noktada Marksizm’den sapmakla kalmamış, Marksizm’e düşman kesilmiştir.

Marksist düşünceye göre, üretim ilişkileri ve üretim araçları esas alındığında, bütün toplumlar en az iki sosyal sınıfa sahiptir. Birincisi, üretim araçlarına sahip olan ya da bu araçları kontrol altında tutan “yönetici sınıf”tır. İkincisi ise üretim araçlarını elinde ya da kontrolünde bulunduramayan “sömürülen sınıf”. Etzioni’nin de vurguladığı gibi (1993: 37), Marks’a göre, maddi üretim araçlarını kontrol edenler, akılsal ve zihinsel üretim araçlarının kontrollerini de ellerinde tutarlar. Bu sebeple yönetici sınıf, yalnızca ekonomik açıdan yönetmez, bunun yanı sıra ideolojiyi de şekillendirip yaygınlaştırır.

Marksist yaklaşıma göre, Feodal dönemde temel üretim araçları “toprak” iken, kapitalist dönemde toprağın yerini mekanik donanım ve finansal kaynaklar almıştır. Feodal dönemde, toprağı kontrolleri altında bulunduran feodal soylular yönetici sınıfı oluşturuyordu. Kapitalist dönemde ise, makineleri ve parasal kaynakları kontrolünde tutan kapitalistler, bir başka değişik burjuvazi, yönetici sınıfı (Sömürücü sınıf) konumunu ellerine geçirmişlerdir.

İkinci sınıf ise “Sömürülen sınıf”tır. Bunlar üretim araçlarının ne mülkiyetini ne de kontrolünü ellerinde bulundururlar. Feodal dönemde temel sömürülen sınıf, toprağına bağlı köleler olarak da adlandırılabilen “serfler” idi. Kapitalist toplumda ise, iş gücünü satarak geçimini sağlayan prolaterya sömürülen sınıf konumuna gelmiştir. Kapitalist toplumlarda, burjuvazi ve prolateryanın yanı sıra küçük burjuvazi, lümpen-prolaterya, köylüler (the peasantry), toprak sahipleri (the landlords) gibi öteki bazı sınıflarda vardır.

Daha sonra orta sınıf olarak da adlandırılacak olan yeni küçük burjuvazi (the new petty bourgeoisie) ya da “profesyoneller sınıfı”, Marks tarafından da fark edilmiştir. Fakat o dönemde bu sınıf yeni yeni toplumsal yapıda boy göstermeye başladığı için olsa gerek, Marks tarafından yeterince incelenmemiştir.

Öte yandan Marks’ın üzerinde durduğu bir başka olgu da devlettir. O’na göre devlet, burjuvazinin bir aracıdır: Kapitalist sınıfı koruma, onların ilgi ve çıkarlarını maksimize etme görevini yerine getirir. Marks demokrasiyi de, burjuva demokrasisi olarak görür. O’na göre demokrasi, burjuva yönetiminin oldukça gelişmiş bir formu olmaktan öte anlam taşımaz. Öte yandan Lenin konuya daha da ütöpik bir açıdan yaklaşır: Lenin’e göre demokrasi, “bir sınıfın iktidarda olduğu bir tür diktatörlüktür. İktidarı elinde bulunduran sınıf ise, çalışan sınıfın karşısında bulunan kapitalist sınıftır. Kapitalist sınıfın egemen olduğu bu sistem, işçi sınıfının gerçekleştireceği bir devrimle ortadan kaldırılacak. Bu durumu müteakiben, proletaryanın diktatörlüğüne dayalı bir geçiş döneminin ardından, gerçek demokrasinin hüküm sürdüğü komünist toplum aşamasına ulaşılabilecektir. Bu, bireysel özgürlüklerin egemen olacağı sınıfsız toplum dönemi demektir. Bu toplumda devletin ve yönetici sınıfa yer olmayacaktır.”

Etzioni’nin de belirttiği gibi (1993: 68-9), Marksist düşünürler “yöneten sınıf” (the ruling class) ile “iktidar sınıfını” (the governing class)’ birbirinden ayırırlar. Onlara göre devlet yönetici sınıfın hizmetçisidir. Gerçek karar verici gücü elinde bulunduran yönetici sınıf, onu çıkarları doğrultusunda kullanır. İktidar sınıfı (the governing class) ise yalnızca günlük alışılmış siyasi işlerle ve rutin idari işlerle uğraşırlar. Devlet, yönetici sınıfın ilgi ve çıkarları doğrultusunda hizmet eder. Çünkü kapitalistlerle devletin kumanda mevkiinde bulunanlar ortak sosyal özgeçmiş ve ortak mentaliteye sahiptirler. Ayrıca, kapitalistler çok güçlü bir baskı grubu yapısına da sahip oldukları için, ortak çıkarları doğrultusunda devlete baskı yapıp, onu yönlendirirler.

Marksist yaklaşımın sınıf anlayışı kısaca özetlenecek olursa: (1) Bu yaklaşımda sosyal sınıflar, üretim ilişkileri temeli doğrultusunda tanımlanır. (2) Sınıflar, tarihsel süreç içindeki temel sosyal güçleri oluşturur. (3) Şu iki dinamik kapitalist toplumların sınıfsal yapısı ile yakından ilişkilidir: Sınıf çatışması, Kapitalist ekonomik dinamikler sınıfları ve sınıf ilişkilerini etkiler. (4) İnsanlar farkında olsalar da olmasalar da, sınıflar vardır ve bireyler üzerinde etkilidir. Bu sınıflar, birbirlerinden farklı, hatta birbirleriyle çelişen ve çatışan ilgi ve çıkarlara sahiptirler Bu çıkarlar, kapitalizmin ekonomik dinamikleri tarafından şekillendirilmiştir (Hindess, 1987: 49-50).

4. Weberci Sınıf Teorileri

Alman sosyal bilimci Marks Weber sınıfı, ortak pazar konumuna sahip bireylerin oluşturduğu belirgin sosyal gruplar olarak tanımlar (Giddens, 1974: 4). Weber’e göre bireylerin sınıf konumu, pazar (market) konumları tarafından belirlenir. Bu te-

melden hareketle, benzer sınıf konumları bireylerde benzer yaşam şekilleri, benzer hayat anlayışları, ortak ilgi ve çıkarlar yaratabilir. Amerikan sosyolog Wright ise, sınıflar arasındaki sosyal ilişkilerin sınıf yapısını oluşturduğunu vurgular. Bu yapı aynı zamanda, sınıfsal ilgileri belirleyen temel etken rolü oynar. Bu yönüyle sınıfsal yapı, sınıflar içindeki sosyal ilişkiler kullanılarak da tanımlanabilir (Hindess, 1987: 50).

“Sınıf konumu” fikri, Weberci yaklaşımı Marksist düşünceden ayıran temel öğelerden başta gelenidir. Marksist düşünce sınıf olgusunu üretim ilişkileri temeline dayandırırken, Weberci anlayış sınıfı toplumun ticari yaşantısının ortaya çıkardığı bir fenomen olarak algılar. Bununla birlikte, Marksist ve Weberci yaklaşım arasındaki bu farklılık, kapitalizm öncesi toplumlara yönelik değerlendirmelerde göze çarpar. Kapitalist toplumlara ilişkin yapılan sınıf analizlerinde ise her iki yaklaşımda ortak bir payda da buluşur: Yani her iki anlayış da sınıfı, kapitalist toplumdaki farklılaşmayı açıklayabilecek temel araç olarak görür. Ve yine bu yaklaşımlar, kapitalist dönemde işçilerin ve sermaye sahiplerinin iki farklı sınıf oluşturduğu görüşünde de birleşirler.

Weberci anlayışa göre 3 temel sosyal sınıf vardır: (a) mülk sahipleri, (b) bilgi ve beceri sahipleri, (c) işgücü sahipleri. Weberci teori, kaynak konusu üzerinde de durur ve maddi kaynakları, sınıfsal bölümlenmenin ana temeli olarak kabul eder (Etzioni, 1993: 14). Bununla ilişkili olarak Weber, sosyal tabakalaşmanın, farklı fakat birbirleriyle de yakından ve karşılıklı ilişkisi olan üç ögesine de özellikle dikkat çeker (ibid: 17):

a) **Sınıf:** Market (pazar) içindeki konumuna, mal-mülk varlığına ya da sosyal yaşam şanslarına bağlı olarak 3 ana sınıf belirler;

- i. Mal-mülk sahipleri,
- ii. Mal-mülk sahibi olmayan fakat market konumları, sahip oldukları bilgi ve beceri tarafından belirlenen bireylerin oluşturdukları sınıf,
- iii. Beden güçleri pazar ortamında satabilecekleri tek şey olan bireylerin oluşturdukları sınıf.

b) **Statü:** Bireyleri yaşam şekilleri ve tüketim alışkanlıkları temeline dayandırılır. Statü, yaşam tarzı ya da yaşam kalitesine dayalı olarak, etkin bir sosyal onur veya prestij istemini de beraberinde getirir.

c) **Parti:** Karar verme sürecini ya da güç kullanımını etkileme amacına yönelik olarak organize olmuş gruplaşmaları içerir (Hindess, 1987: 39). Temelini farklı grupların, siyasi gücü elde etmek için verdiği mücadeleden alır.

Öte yandan bazı Weberci düşünürler de sınıfı statü, prestij, pazar ve iş konumu, meslek, gelir, eğitim gibi kriterleri kullanarak analiz ederler. Bu düşünürlerden bir tanesi Dahrendorf'tur. Dahrendorf, Marks'ın sınıf analizini şiddetle eleştirerek kendi alternatif teorisini ortaya koymaya çalışır. O'na göre sınıflar, yapısal koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir çıkar grubu olma özelliğine sahip olan sınıflar e-

dimleri ile yapısal sosyal değişmeler üzerinde de oldukça etkili olurlar. Öte yandan yapısal koşullar, zorunlu olarak koordine olmuş örgüt ya da birliktelikler içindeki otorite ve güç dağılımı ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda sınıflar, otorite ve güç kullanımına katılma ya da katılmama durumuna bağlantılı olarak varlık gösteren ikili çıkar gruplarıdır (Hindess, 1987: 44).

Dahrendorf, toplumun birbirleriyle çatışma içindeki sınıflardan oluştuğu konusunda ise, Marksistlerle aynı düşüncededir. Dahrendorf bu düşünceden hareketle yapısal çatışmacı bir teori ortaya koymaya çalışır. O'na göre sınıf çatışmasının temelini, üretim araçları ile olan ilişkiler değil, otorite ve güç kaynakları oluşturur. Bu doğrultuda, toplumlarda iki temel sınıfsal ayrışma söz konusudur: Bunlardan ilki devlet gücünün kullanımına, ikincisi ise endüstriyel üretimde kontrol kriterine bağlıdır. Sahiplik ve kontrol olguları sanayi toplumunda oldukça farklılaşmıştır: böylesi toplumlarda sahiplik çok sayıdaki pay sahiplerine dağılmışken, kontrol çok az sayıdaki yöneticilerin elinde yoğunlaşmıştır. Bu durum ise, sanayi toplumlarında yönetici sınıfın, toplumdaki baskın sınıf konumuna gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Bir başka Weberci sosyolog Bell ise bilgi ve beceri konusu üzerinde yoğunlaşır. Bell'e göre sanayi toplumunda temel kaynak kapital (sermaye), dominant sınıf ise kapitalisttir. Bununla birlikte, sanayi sonrası toplumlarda ise "bilgi" temel kaynak, "bilgi sahipleri sınıfı" (knowledge class) ise en etkin toplumsal kesim konumuna gelmiştir.

Frank Parkin'in de Weberci sınıf analizinde oldukça önemli bir yeri vardır. Hindess'in (1987: 46) de vurguladığı gibi, sınıf konusundaki görüşlerini ortaya koyarken Weber'in görüşlerinden hareket etmesi ve özellikle de sınıfsal farklılaşmayı incelerken "üretim" yerine "dağıtım" (distribution) kriterini kullanmış olması O'nu bu gelenek içinde incelenmesi için yeterli sebeptir. Toplumdaki eşitsizlikleri inceleyerek yola çıkan Parkin de sınıfı, Marksistler ve Dahrendorf gibi, toplumdaki temel siyasi aktörler olarak tanımlar.

Analizinin temelinde, Weber'in "social closure" (sosyal kapatma) kavramını kullanan Parkin, sosyal kapatma sürecinde iki temel strateji kullanır: Bunlardan bir tanesi "dışlama" (exclusion), diğeri ise "gasp etme" ya da "mahrum bırakmak" (usurpation)'tır. Dışlama, grubu, grup dışındakilerden (üçüncü şahıslardan) ayrı ve uzak tutma temeline dayanır. Aristokrasi ve profesyonel meslek yapılanmaları bu stratejiye örnek olarak kullanılabilir (Jarry, 1991: 579) O'nun için toplumsal yapı içindeki hiç bir eşitsizlik türünün ayrıcalığı ya da önceliği yoktur. Mal-mülk, gücün temellerinden ve sosyal kapatma formlarından yalnızca bir tanesidir. Ayrıcalıklı konumda bulunan en güçlü gruplar, alt konumdakileri kendi sahip olduklarından mahrum bırakarak kendi konumlarını korurlar.

Weberci geleneği izleyerek sınıf teorisi üzerinde çalışan bir başka düşünür de Anthony Giddens'tir. Günümüz İngiliz sosyologlarından Giddens kendisini Mark-

sizm'e sempati duyan bir düşünür olarak tanımlasa da, Gubbay O'nu "Neo-Weberci" olarak nitelendirir (Hindess, 1987: 49). Giddens toplumsal sınıfları, toplumdaki sosyal hareketlilik (social mobility) olanakları ile ilişkilendirir. Toplumsal mobilitayı etkileyen temel faktörlerin başında mülk sahipliği, uzmanlaşma, alınan eğitimin türü ve niteliği gibi etkenler gelir. Giddens'e göre 3 temel toplumsal sınıf vardır:

1. Üst sınıf (upper class): Mülk sahipleri sınıfı

2. Orta sınıf (middle class): Göreceli olarak heterojen bir yapıya sahiptir. Belirli bir uzmanlaşma ve eğitim seviyesine sahip bireylerin (profesyonellerin) oluşturduğu sınıf.

3. İşçi sınıfı (working class): Ücretli işçilerin oluşturduğu oldukça geniş kapsamlı bir sınıf.

Bu konudaki düşüncelerine temel olarak "sosyal hareketlilik" olgusunu kullanan bir başka düşünür de Goldthorpe'dur (1987, 1984). Teorik yönü ağır basan Giddens'in analizine oranla daha ampirik bir nitelik taşıyan "Günümüz İngiltere'sinde Toplumsal Hareketlilik ve Sınıf Yapısı" Social Mobility and Class Structure in Modern Britain isimli çalışmasında Goldthorpe, toplumsal hareketlilik konusuna büyük önem atfeder (Evans, 1993). O'na göre sosyal mobilité ya da toplumsal hareketlilik, yalnızca toplumun "açık toplum" olma niteliğini "açıklık" derecesini etkilemekle kalmaz, siyasi eylemlerde, topluma daha yüksek düzeyde bir açıklık kazandırabilecek zemini de hazırlar.

Sınıf teorisi konusunda ta başından beri söylenenler özetlenecek olursa: İster Marxist, isterse Weberci olsun her iki yaklaşım da sınıf olgusunu ekonomik temeller üzerinde şekillendirir. Fakat, Marksist yaklaşım üretim ilişkilerini temel alırken, Weberci yaklaşım pazar ilişkilerini temel kriter olarak kullanır. Weber, Marks'ın "tarih, sınıf çatışmalarının tarihidir" fikrini de eleştirir. Weber'e göre, sınıf çatışmaları bazı durumlarda önemli olabilir. Bununla birlikte, sınıf çatışmalarını tarihin dinamosu olarak kabul etmeyi gerektiren bir neden yoktur. Bunun da ötesinde sınıflar, pazar ilişkileri içinde şekillenir ve pazar ilişkileri sınıf çatışması ile açıklanamaz. Sınıf, ortak eylem türlerinin yalnızca bir tanesidir. Hindess'in de vurguladığı gibi (1987: 50), sınıf konusunda ortaya koydukları ile Marks, genel anlamda bir tarih teorisi ortaya koymayı, özel anlamda ise kapitalist toplumun dinamikleri ile ilgili bir teori geliştirmeyi amaçlar. Öte yandan Weberci yaklaşım ise daha çok ayırma ve tasnif edici bir nitelik taşır.

Son söz olarak denilebilir ki, Abercombie ve Urry bu iki yaklaşımı birbirleriyle uyumsuz ve sentezi olanaksız olarak görür. Hindess (1987: 48) ise Weber'i Marks'ın alternatifi değil, doğrulayıcısı ve destekleyicisi olarak kabul eder. Sınıf teorileri ile ilgili değerlendirmelere noktayı koymadan önce, bu teorilerin önemli bir boyutunu oluşturan "sınıf bilinci" (class consciousness) konusuna da değinmek gerekir.

5. Sınıf Bilinci

Sınıf bilinci (Evans, 1992) konusu bazı sosyologlarca, sınıf analizini sosyopsikolojik tarafı olarak da kabul edilir. Bu bilinçlilik bireylerin kendilerini ve kendisi dışındaki insanları, toplumsal tabakalar hiyerarşisi içinde nasıl algıladıkları ve bu hiyerarşik yapı içinde kendilerini hangi konuma yerleştirdiği gerçeği ile yakından ilişkilidir. Toplumların iktidar yapısı üzerinde araştırmalar yapan, bunu yaparken de özellikle üst sınıflar üzerinde yoğunlaşan bazı araştırmacılar, sınıf birlikteliğini ve sınıf bilincini anlayıp tanımlarken daha çok, prestiji yüksek özel okullarda eğitim görmüş olmak, sosyal kulüp üyeliği, politika belirlemede aktif rol oynayan gruplarda yer almak gibi bazı daha somut faktörlerle ilgilendirirler (Domhoff, 1980: 17).

Bununla birlikte, sınıf bilincini ölçerken bireylerin kendi kendilerini tanımlaması ve kendi kendilerinin sınıfsal konumunu belirlemesi esasına dayanan yöntem, günümüz sosyal bilimcileri tarafından daha fazla kabul görmektedir. Bu konuda araştırma yapan araştırmacıların büyük çoğunluğu bireylere, genellikle aynı türden sorular yöneltirler. Örneğin Schreiber ve Nygreen (1970), sınıf bilincini ölçmek için görüştüğü bireylere, “hiç kendinizin şu sosyal sınıflardan birinde (üst sınıf, orta sınıf, işçi sınıfı) yer aldığınızı düşündünüz mü?” sorusunu yöneltmiştir. Rinehart ve Okrahu (1974) da yine benzer şekilde, “eğer yapmak durumunda olsanız, kendinizin ait olduğunu düşündüğünüz sosyal sınıfı tanımlarken, şu kategorilerden (üst sınıf, ortanın üstü, orta, ortanın altı ve alt sınıf) hangisi ile tanımladınız?” sorusunu kullanmıştır (Domhoff, 1980: 78).

Bununla birlikte, araştırmalardan edinilen deneyimler göstermektedir ki, bu türden teknikler, sınıf bilincini ölçmede tek başlarına yetersiz kalmaktadır. Bireyin kendi beyanına dayanarak sınıf bilincini ölçme tekniğinde, yanıtlayan birey sınıfı ideolojik bir kavram olarak algılayabilir. Bu türden algılama ise bireylerin soruya, gerçekten düşündükleri ya da algıladıkları cevabı vermesini engelleyici olabilir. Bu durum ise, verilen cevapların geçerlik ve güvenilirliğini olumsuz yönde etkiler. Böylece sakıncaları ortadan kaldırmak, en azından azaltmak için, sınıf bilinci araştırılırken yukarıda sözü edilen tekniklere ek olarak bireylerin hayat görüşleri, yaşam tarzları ve sınıfsal bağları da dikkate alınır.

Sınıf bilinci, Marksist yaklaşımın sınıf analizinde oldukça önemli bir yer tutar. Özellikle Ortodoks Marksist yaklaşımda, sınıf bilincine değinmeden sınıflarla ilgili konuşmak mümkün değildir. Başta Anderson olmak üzere, bazı günümüz Marksistleri, sınıf bilincini tanımlamada C. Wright Mills’in belirlemiş olduğu üç temel etkeni kullanırlar. Bu etkenler şöylece sıralanabilir:

1. Bireyin kendi sınıfının ilgi ve çıkarları ile sınıfsal kimliğinin farkında olması.
2. Kendi sınıfı ile öteki sınıflar arasındaki çıkar çatışmasının farkında oluş.

3. Sınıfsal hedefleri ve çıkarları gerçekleştirmek için siyasi mücadele içinde yer almada gönüllü olmak. (Domhoff, 1980: 81).

Sınıf temelli siyasi eylem Marksistler tarafından, kapitalist sistemin ekonomik yapısında kökten ve doğrudan değişiklikler meydana getirme amacına yönelik eylemler olarak tanımlanır. Susan Ostrander'e (Domhoff, 1980: 81) göre sınıf bilinci, kapitalist üretimin ve kapitalistler ile işçiler arasındaki çatışmanın doğası ile yakından ilişkili bazı belirli yapısal koşullar altında gelişir. Sınıf farklılıklarının ve sınıf çatışmalarının farkında oluş, ortak sınıfsal çıkarları savunmaya ve gerçekleştirmeye yönelik ortak siyasi eylemleri zorunlu kılar. Bu bağlamda Ostrander Marksistlerin yaklaşımını, bilinçlilik, anlayış, gönüllülük gibi oldukça subjektif olgulardan hareket eden görüşten daha analitik ve ampirik bulur (Domhoff, 1980: 84).

Ostrander sınıf bilincine açıklık getirirken, özellikle sınıf temelli değerler ve davranışlar üzerinde odaklanır. O'na göre anlamak ve davranış, farkında oluş ve etkinlik, düşünce ve eylem, subjektif ve objektif olguları, sınıf bilincini anlayıp açıklamada birbirlerinden ayıramayacak kadar önemli olgulardır. Ostrander bu konudaki görüşlerini ortaya koyarken Marksist yaklaşımın yanı sıra George Herbert Mead ve Herbert Blumer'in sembolik etkileşimciliği ile Alfred Schutz'un fenomenolojisini de yararlanır. Özellikle de fenomenoloji ve sembolik etkileşimciliği, Marksist ve Marksist olmayan yaklaşımların bir sentezini ortaya koyma amacına yönelik olarak kullanır. O'na göre "anlamak eylemde bulunmak, daha geniş bir yaklaşımla uygulamaya koymak, hayata geçirmek demektir. Anlam ve eylem bir madalyonun iki ayrı yüzü olmaktan öte, o madalyonun tek ve aynı yüzüdür" (Domhoff, 1980: 92).

Bu yaklaşımla Ostrander, sembolik etkileşimcilikten hareketle, subjektif anlayış ile objektif davranışı anlamaya ve birbirleriyle ilişkilendirmeye çalışır. Bu açıdan hareketle, sınıf bilincinin, bireylerin sınıf temelli davranışlarını ve günlük yaşam içindeki edimlerini inceleyerek kolaylıkla ortaya konulabileceğini belirtir. Çünkü insanlar sınıfsal tanımlı ve sınıf temelli davranışlarda bulunurlar. Hatta bunun da ötesinde, böylesi bir teori, yalnızca günlük hayata yönelik etkinlikler gözlemlenip incelenerek ortaya konabilir. Bütün bunlar kısaca özetlenecek olursa: sınıf bilinci, toplumun hiyerarşik yapısı içindeki sınıfsal konumun farkında oluş ya da potansiyel devrimci eylem gibi yaklaşımlardan öte günlük hayattaki edimler temel alınarak açıklanmalıdır

6. Sınıf Teorisini Baş Ağrısı: Orta Sınıflar

Artan uzmanlaşma ve iş bölümü, sanayi toplumlarında birçok yeni meslek grubunu da beraberinde getirdi. Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak, modern kapitalist toplumun sınıfsal yapısı içinde, insanları belirli sınıflara yerleştirmek ve sınıflar arasında görece hatlar belirlemek oldukça olanaksız hale geldi. Yine bu gelişmelerle i-

lişkili olarak, sınıfları ayırmaştırırken kaç tane hat çizilip hangi sayıda kategori oluşturulacağı da sınıf analistleri için ayrı bir sorun olmaya başladı. Bunu yaparken kimi analistler (Parkin gibi) ikili kategori kullanırken, bazıları üçlü (Giddens gibi), hatta bazıları da yedili (Goldthorpe 1969, 1987) bir sınıflandırma kullandı.

Ne var ki sınıf teorisyenlerinin en çok başını ağrıtan konu “orta sınıflar” (King, 1981) olgusu oldu. Sınıf teorisini inceleyen her iki yaklaşım da geleneksel orta sınıflardan haberdardı. Hem Marksist yaklaşım hem de Weberci yaklaşım küçük mülk sahipleri, bağımsız esnaf ve zanaatkârlar ile bazı profesyonel meslek gruplarından oluşan namı diğer “küçük burjuvaziyi” şöyle ya da böyle incelemişler ve bunları “geleneksel orta sınıf” kavramının çatısı altında toplamışlardı. Burada bir sorun yok gibi görünüyordu. Fakat onlar için asıl sorun “yeni orta sınıf” olarak tanımlamaya çalıştıkları kesimden kaynaklanıyordu.

Bu yeni yetmeler ne kapital sahipleriydiler, ne de sıradan ücretli işçi durumundaydılar. Fakat bununla birlikte, kapitalist üretim süreci içinde hayati roller oynayan bu bireyleri, var olan kategorilere yerleştirmek neredeyse imkânsız gibi görünüyordu. Hali hazırdaki sınıflardan oldukça farklı bir görünüm sergileyen bu yeni sınıfın üyeleri akademisyenlerden, kamu görevlileri ve bürokratlardan, sayıları ve çeşitleri gün geçtikçe artan profesyonel meslek mensuplarından, yöneticilerden ve öteki beyaz yakalı çalışanlardan oluşmaktaydı. Her iki sınıf yaklaşımı da, kendilerini uzun bir süre meşgul edecek olan bu yeni oluşuma bir ad koymaya çalıştılar. Şimdi bu yaklaşımların, başlarını oldukça ağrıtan bu sorunu nasıl bertaraf etmeye çalıştıklarına bir göz atalım:

6.1. Marksist Yaklaşımında Orta Sınıflar

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi Marks, kapitalist toplumlardan toplumsal sınıfları, üretim ilişkileri temelinden hareketle iki kategori altında inceler. Birincisi, üretim araçlarının sahibi konumunda bulunan kapitalistler. İkincisi ise sahiplikten yoksun durumda olan proleterya (Mallett, 1975a; 1975b). Bu anlayıştan hareketle bazı Marksistler yeni sınıfı, proleteryanın bir parçası olarak kabul ederken, bir kısım Marksistler de böylesi bir değerlendirmeye karşı çıkarlar.

Marksistlerin, eski orta sınıfı (Djlas, 1957) açıklama da pek sorunları yok görünüyordu. Marks, üretim ilişkileri temelinde, küçük burjuvazinin yaptıklarını “küçük (peti) üretim” olarak adlandırıyordu. Küçük burjuvazi, kapitalistlere oldukça benziyorlardı. Çünkü onlar da kapitalistler gibi kendi üretim araçlarının sahibi durumunda idiler. Bununla birlikte onlar kapitalistlerden farklıydılar: Çünkü onlar, kapitalistler gibi başkalarının emeğini sömürerek değil, kendi emeklerini kullanarak üretim gerçekleştiriyorlardı. Bu durumda onlar ne kapitalist idiler, ne de işçi. Bunların dışında ve farklı bir kategori oluşturuyorlardı. Bu kategorinin ismini koymak da

zor olmadı: küçük burjuva.

Klasik Marksistler, başta da vurgulandığı gibi, asıl sorunu, yeni orta sınıf olarak adlandırdıkları oluşumda yaşadılar. Burada iki temel sorun ortaya çıkıyordu:

1. Tanımlama: Bu yeni oluşumu nasıl tanımlayacaklardı?
2. Sınıfsal yapı içindeki yeri: Bu yeni oluşumu nasıl sınıflandıracaklardı?

Marks bu sorunu iş gücünü ya da emeği, üretkenlik kriterinden hareketle iki farklı kategoriye ayırarak çözmeyi dener:

1. Değer üreten verimli iş gücü,
2. Değer üretmeyen verimsiz iş gücü.

Bu yaklaşımın büyük önem atfettiği “artı ürün”, işçi sınıfını oluşturan üretken sınıf tarafından üretilmekteydi. Artı ürün üretmeyen kişiler, çalışan sınıfın ya da işçi sınıfının bir üyesi olamazdı. Ne var ki, ileri sanayi toplumlarını anlayıp açıklamada bu yöntemin yetersizliği bütün çıplaklığı ile ortadaydı. Çünkü bu durumda, gelişmiş sanayi toplumlarında oldukça önemli bir yer tutan hizmetler (servis) sektöründe çalışan bireyler hangi kategoriye konulacaktı. Analitik Marksistler, bu sorunu aşmak için başka bir yol denerler: Örneğin McLennan’a göre, üretim araçlarına dayanan üretim ilişkileri fikri yalnızca sahipliği (mülkiyeti) değil, örgütsel ve kontrolü de kapsamaktaydı (Etzioni, 1993: 17).

Öte yandan Poulantzas da sınıf olgusunu ekonomik, siyasi ve ideolojik etkenlerden hareketle tanımlamaya çalıştı. Yeni sınıfı da, öteki çalışanları kullanarak kapitalist sınıf için üretim yapan ve yine kapital sahipleri adına siyasi ve ideolojik görevler gerçekleştiren bireyler olarak tanımlamayı dener (Hindess, 1987: 56). Gücü kapitalistler adına danışmanlar ve yöneticiler kullanıyordu. Bunlar aynı zamanda kapitalist sınıf ile işçi sınıfı arasında bir köprü görevi icra edip, siyasi ilişkilerin kurulmasında da yardımcı oluyorlardı (ibid: 62). Kısacası bu bireyler, küçük burjuvazinin yeni bir versiyonundan başka bir şey değillerdi. İşte küçük burjuvazinin bu yeni formu ile eski formu birlikte tek bir sınıf oluşturmaktaydı.

Bir başka Marksist araştırmacı Wright (1990) de, işçi sınıfını iki kriterle ayırtarak yeni sınıfı tanımlamaya çalışır: sömürü ve sahiplik. Bu ayırmadan hareketle, yeni sınıfın sömürülme bir sınıf olduğu yargısına ulaşır. Bu durumda da, yeni sınıfın, kapitalist üretim ilişkileri süreci içinde mülk sahipleri tarafında yer aldığını düşünür.

6.2. Weberci Yaklaşımda Orta Sınıflar

Marksist geleneğin dışında kalan sınıf analistleri ise orta sınıflar bilmecesini iki yolla çözmeye çalışırlar. Birinci çözüm yolunda, market durumu ve sınıf konumu kavramlarının ikisini bir arada kullanırlar. Bu temelden hareket eden araştırmacılara göre, toplumsal yapı içinde herkesin hem bir pazar durumu, hem de sınıf konumu var-

dır. İkinci aşamada ise “servis (hizmet) sınıfı” kavramını devreye sokarlar.

Lockwood, Weber’in sınıf konumu kavramını daha anlamlı hale getirmek ve beyaz yaka mesleklerini ayırma için, pazar ya da market durumunun fonksiyonları olarak gördüğü “yaşam şansları” kavramını kullanır: Yaşam şanslarını etkileyen en önemli faktörlerin başında gelir ve kariyer fırsatları gelmektedir. Bu kariyer hareketliliği fırsatları, alt düzey beyaz yaka mesleklerine sahip olanlar ile işçi sınıfına mensup bireyleri birbirlerinden ayırt etmede oldukça etkin bir işlev yerine getirir. Lockwood, bir yandan bağımsız karar verebilme fırsatları etkenini ve öte yandan da kontrol hiyerarşisindeki konum kriterlerini dikkate alarak beyaz yaka mesleklerini iki kategoriye ayırır. Bu kategorilerden ilki bağımsız olarak kontrol etme ve karar verebilme yetisine sahip olan bireyleri içerirken, ikincisi bu yetilerden yoksun olan bireyleri kapsar (Hindess, 1987: 69).

Öteki bazı Weberci düşünürler ise, bu yeni yetme sınıfı analiz ederken Karl Renner’in “servis sınıfı” kavramını kullanırlar. Marksist bir teorisyen olan Karl Renner, kapitalist olmayıp yalnızca kapitalistlere hizmet eden beyaz yakalıları, servis sınıfı kavramı içinde inceler. Sonuçta da bunları, toplumun hiyerarşik yapısı içinde burjuvazi ile işçi sınıfı arasında bir yere yerleştirir. Dahrendorf (1957) da bu yeni orta sınıfı tanımlarken “servis sınıfı” kavramını kullanır. Bununla birlikte Dahrendorf, Karl Renner’in fikirlerinden farklı olarak, otoritenin işlevi üzerinde yoğunlaşır. Öte yandan Abercombie ve Urry de servis sınıfını kontrol, planlama ve kapital için kavramlaştırma olgularından hareketle inceler. Bu incelemelerin sonucunda da bu sınıfı, Goldthorp’un da yaptığı gibi, toplumsal hiyerarşik yapı içinde daha üst bir konuma yerleştirir.

7. Sınıf Teorisinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Sonuç

Sınıf teorileri ile ilgili buraya kadar anlatılanların kısaca toparlayıp, sınıf teorisinin genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa: Öncelikle, Sınıfların Sosyal Aktör Olamayacağı vurgulamak gerekir (Etzioni 1993 ve 1997). Bazı sınıf teorisyenleri sınıfları, sahip oldukları ortak çıkar ve hedeflere yönelik olarak eylemde bulunan sosyal aktörler olarak görürler. Örneğin Goldthorpe, işçi sınıfının eylemlerini, eşitlik temeline dayalı değişim yaratmaya odaklanmış etkinlikler olarak kabul eder. O’na göre bu eylemler bireylerin ortak inanç, tutum, algılanım ve duygulanımlarının bir ürünüdür.

Bu türden söylemler gerçeği yansıtmaktan oldukça uzaktır. Etzioni’nin (1993: 35) de ayrıntılı bir şekilde açıkladığı gibi, sınıflar sosyal aktör olamazlar ve de ortak çıkar ve hedefler doğrultusunda eylem ortaya koyamazlar. Çünkü zaten sınıf kavramı idealize edilmiş bir kavramdır. Formel bir sınıf yapısından ve formel bir sınıf üyeliğinden söz etmek neredeyse olanaksızdır. Ortaya konan hiyerarşik yapılanma içindeki sınıflar arasında da, kesin ve net sınırlar çizip sınıfları birbirlerinden ayırıştır-

mak da mümkün değildir. Öte yandan, ortak hedeflere yönelik kararları ortak kararları alıp, eylemleri bu doğrultuda yönlendirecek bir mekanizma da zaten yoktur. Bunu da ötesinde sınıflar çok geniş, ama ortak kararlar alıp, alınan kararlar doğrultusunda birlikte eylem sergileyemeyecek ölçüde çok büyük kategorilerdir. Sınıfsal nitelikte olduğu iddia edilen kararlar genellikle, sınıf adına (?) ve bir kaç etkin üye, ki bunları biz elit olarak tanımlıyoruz, tarafından alınır. Geriye kalan çoğunluğun, bu kararlara katılıp belirleyici olmak şöyle dursun, alınan bu kararlardan haberleri bile olmaz. Sonuçta, sınıf temelli eylem realitede karşılığı olmayan, yalnızca teoride var olan bir olgudur, yani bir mittir.

Sınıflar sosyal aktörler olmadıklarına, olamayacaklarına göre, **Sınıf Mücadelesi ve Sınıf Çatışmasından** da söz edilmesi oldukça zordur. Sınıf mücadelesi ya da sınıf çatışması Marksist sınıf teorisinde önemli bir yer tutar. Hatta Marksist teorisyenler daha da ileri giderek toplumların tarihini, sınıf mücadelelerinin tarihine indirgerler. Sınıf olgusunu Dahrendorf çatışma grupları olarak tanımlarken, Wetherly gelişmiş batılı devletleri sınıf çatışmalarının bir arenası olarak değerlendirir. Marksistler analizlerinin sonunda da, sınıf mücadelelerinin bir sonucu olarak kapitalist sistemin, işçi sınıfı tarafından ortadan kaldırılacağını bir önkestiri olarak ortaya atarlar.

Hiç kuşku yok ki, hem “mücadele” hem de “çatışma” toplumsal gir gerçekliktir. Toplumlar, büyük savaşların (iktidar, çıkar, ... gibi) yaşandığı bir arenadır. Fakat bu çatışmanın adı sınıf çatışması değildir. Hele devrimci sınıf çatışmaları, Etzioni'nin de vurguladığı şekilde, gerçeklikten oldukça uzak savlardır. Çünkü sosyal aktörler eylemde ya da mücadelede bulunabilirler. Sınıflar sosyal aktörler olmadıklarına, olamayacaklarına göre, sınıf mücadelesinden ya da sınıf çatışmasından söz etmek olanak dışı görünmektedir. Belki sınıf çatışması yerine, “elit çatışması” olgusu önerilebilir (Etzioni, 1993 ve 1997).

Sınıfların Temsilcisi Olarak Organizasyonlar ve Örgütler konusuna gelince: Bazı sınıf teorisyenleri, işveren örgütlerinin, ticaret ve sanayi odalarının, işveren birliklerinin, işçi sendikalarının ve siyasi partilerin genellikle kapitalist ya da işçi sınıfının temsilcisi örgütlenmeler olduklarını iddia ederler. Bu temelden yola çıkan Hindess (Etzioni, 1993: 39), sınıflar sosyal aktör olmasa bile yukarıda sözü edilen türden örgütlenmelerin birer sosyal aktör konumunda olduklarını düşünür. Olaya bu açıdan yaklaşıldığında ise bu organizasyonların ortak kararları formüle edecek ve ortak çıkarlara yönelik eylemleri hayata geçirebilecek mekanizmalara sahip olduğunu söyler.

Bu argüman teorik açıdan kabul edilebilir gibi görünse de, toplumsal hayatta gözlemlenen gerçekler, işin pek de öyle iddia edildiği gibi olmadığını göstermektedir. Michels (1967)'in “**oligarşinin tunç kanunları**” (the iron law of oligarchy) ilkesi, yukarıdaki türden organizasyonlarında sınıfların temsilcisi olamayacağını çok net bir şekilde açıklamaktadır. Organize durumda oldukları için, iş veren birlikleri ya da iş-

çi sendikaları dahi, sınıfların temsilcisi örgütlenmeler olarak kabul edilemez. Çünkü bu türden örgütlenmelerde bile oligarşik ve hiyerarşik bir yapılanma vardır. Kararlar ve eylemler genellikle, o örgütlenme içinde en üst konumları işgal eden çok az sayıda bireylerce kararlaştırılmaktadır. Kimi zaman karar verici ve eylemleri yönlendirici durumundaki bu bireylerin ya da liderleri çıkarları, organizasyonun üyelerinin genel çıkarlarından çok daha farklı olabilmektedir.

Öte yandan ne sınıf içinde sınıfı oluşturan bireyler arasında, ne de sınıflar arasında eşitlikten bahsetmek olanaksızdır. Özellikle de mülkiyet ve kontrol kriterleri dikkate alındığında, sınıflar arasında eşitlikten hiç bahsedilemez. Hatta belli bir sınıfın üyeleri, sahiplik kriteri esas alındığında benzer görünümsergileseler dahi, kontrol ölçütü işin içine katıldığında üyeler arasındaki farklılıklar bütün çıplaklığı ile ortaya çıkar.

Hemen her sosyal sınıf da bazı üyeler daha güçlü, daha etkin ve etkili iken, bazı üyeler onların gerisinde kalır. İşte bu diğer üyelere göre daha güçlü, aktif ve etkin konumdaki bireyler elitler ya da alt elitler olarak adlandırılırlar. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında üst sınıf, orta sınıf hatta alt sınıf da dahil olmak üzere, hemen her sosyal sınıf içinde elitlerin ve alt elitlerin olabileceği açıkça görülür.

Reformist eylemlerde ya da kanlı ayaklanmalarda sergilenen eylemler de sınıf temelli eylemler ya da çatışmalar olarak tanımlanmaya çalışılır. Oysa bu tür eylemler de yine, elit ve alt elit olarak tanımlanan, sınıfların en etkin, en güçlü ve en aktif bireylerince belirlenip organize edilir. Tarihe eleştirel bir gözle bakıldığında, önemli reform hareketlerinin ve devrimlerin, daha az ayrıcalıklı toplum kesimlerinin elitlerinin önderliğinde, toplumun en ayrıcalıklı kesimlerinin elitlerine yönelik olarak gerçekleştirilmiş olduğu açıkça görülür. 1848 ayaklanmaları, 1789 Fransız Devrimi ve 1923 Kemalist Türk Devrimi bu türden toplumsal ve siyasi olayların en çarpıcı örneklerini oluşturur.

Tabi ki, bu türden hareketlerde halkın yeri ve önemi yadsınmıyor. Fakat atılacak adımların şeklinin, niteliğinin ve eyleme geçiriliş zamanının belirlenmesi, yani olayların formüle edilmesi, uygulanması ve koordine edilip yön verilmesinde, elit ya da elitlerin rolü ve etkinliği gözden uzak tutulmamalıdır. Hal böyle olunca, bu türden eylemler de sınıf eylemleri olarak değil, elit eylemleri ya da çatışması olarak tanımlanmalıdır. Elitler ve onların alt elitleri, eylemlerini belli bir sınıfın adına yaptıklarını söyleseler de, sonuçta onlar da edimlerini öteki sınıfların elitlerine karşı gerçekleştirir durumdadırlar.

Etzioni'nin (1993: 46) de vurguladığı gibi, bu güne kadar gerçekleştirile gelmiş eşitlik, adalet ve özgürlük yolundaki her türlü mücadelelerde sınıfların değil, elitlerin payı vardır. Gelecekte de daha demokratik bir demokrasi ortamı, eğer başarılabilirse, bu yine elitlerin öncülüğünde ve liderliğinde gerçekleştirilebilecektir. Hal böyle olunca, **sınıfların eylemleri ya da sınıf çatışması yerine, elitlerin eylemleri ve**

elit çatışması değerlendirmesi, daha yerinde bir değerlendirme gibi görünmektedir.

Toplumsal hayatta gerçekleşen mücadele ve çatışma süreci içinde halk, elitlere oranla son derece az aktif olsa da, **elitlerin çatışma sürecinde halkın** hayati önemde bir yeri ve önemi vardır. Eğer elitler yaptıkları mücadelede daha güçlü olmak ve savaşımalarını başarıya ulaştırmak istiyorlarsa, mutlak surette halkın desteğine ihtiyaç duyacaklardır (Etzioni, 1993: 47). Halkı ve halkın desteğini yanına almadan, değil başarıya ulaşmak, o mücadeleyi sürdürmek bile çok zordur. Bu destek oy verme, greve katılım, gösteriler, kitlesel eylemler gibi oldukça farklı şekillerde gerçekleşebilir. Bununla birlikte, bu savaşım ya da çatışma sürecine etkin bir şekilde katılım zaman, enerji, motivasyon gibi kaynaklara büyük oranlarda sahip olmayı gerektirir. Bireyler böylesi kaynaklara büyük oranlar da sahip olduklarında da, zaten halkın bir üyesi olmaktan çıkmış ve elit ya da alt elit konumuna ulaşmış olurlar.

The Theories on Inequality: Class Theory

Abstract: This study aims to analyze class theory and its major expansions. In addition, the problems and dilemmas of class theory are discussed. Social inequality, either socially or economically, is one of the most common features of capitalist societies. Some people or some social groups have more money, more prestige, more privilege and more influence on the decision making process. Two main strategies have been used for analyzing and explaining inequalities. The first and most popular strategy is "class theory" which stresses ownership and control to explain class differentiation. It concentrates on the inequalities based mainly on the ownership or non-ownership of economic resources. Class theory was fathered by Karl Marx and especially developed by Marxist writers. Class analysts focus on identification of classes as the major social forces of society. There are two main schools of thought in class theory with their variations within each school: a) Marxist Class Theory, b) Weberian (Mainstream) Class Theory. If the Marxist class analysis and Weberian class analysis are examined carefully it will be clearly seen that, as Abercombie and Urry have said, these two approaches are incompatible and it is impossible to synthesize them. Nevertheless, Hindess sees Weber's view as the correction of and supplement to Marx's ideas rather than an alternative. When the ideas of Marx and Weber are compared, it will be clearly seen that both Marx and Weber explain classes in relation to the economy. Nevertheless, while Marx defines classes in terms of the relations of production, Weber defines them in relation to the market.

Key Words: Power, Class, Class Theory, Marxist Class Theory, Weberian Class Theory, Class Consciousness, Middle Classes Elite, Elite Theory

Kaynakça

- Aaronovitch, S. (1961), *The Ruling Class*, London: Lawrence & Wishart.
- Aaronovitch, S. (1959), *Monopoly: A Study of British Monopoly Capitalism*, London: Lawrence & Wishart.
- Aron, R. (1950), "Social Structure and the Ruling Class", *British Journal of Sociology*, Volume 1.
- Arslan, A. (1999-a), "Researching Sensitive Topics with Elites: Perspectives, Problems and Outcomes", Guildford: University of Surrey.
- Arslan, A. (1999-b), *Who Rules Turkey: The Turkish Power Elite and the Roles, Functions and Social Backgrounds of Turkish Elites*, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (PhD Thesis).
- Arslan, A. (1995), *Turkish Political Elites: Top Political Leadership in Turkey and Social Construction of Turkish Political Elites*, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (MSc.Thesis).
- Dahl, R. (1961), *Who Governs?*, New Haven, Yale UP.
- Dahl, R. (1959), *Social Science Research on Business*, NY: Columbia UP.
- Dahrendorf, R. (1957), *Class and Class Conflict in Industrial Society*, London: Kegan Paul
- Djilas, M. (1957), *The New Class*, NewYork: Praeger Publishers.
- Domhoff, W. (1980), *Power Structure Research*, London: Sage Publications..
- Domhoff, W. (1970), *The Higher Circles*, NewYork: Prentice Hall.
- Etzioni-HALEVY, E. (1997), *Class & Elites in Democracy and Democratisation*, NewYork: Garland Publishing.
- Etzioni, H. (1993), *The Elite Connection*, London: Polity Press.
- Evans, G. (1992), "Is Britain a Class Divided Society? A Re-analysis and Extension of Marshall et. al.'s Study of Class Consciousness", *Sociology*, v.26, n.2, May 1992, pp. 231-258.
- Evans, G. (1993), "Testing the validity of Goldthorpe's Class Schema", *European Sociological Review*, 8(3): 211-232.
- Giddens, A. (1980), *The Class Structure of Advanced Societies*, London: Hutchinson.
- Giddens, A. & Stanworth, (1980), *Elites And Power in British Society*, London: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, J. H.. (1987), *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, Oxford: Clarendon Press.
- Goldthorpe, J. H.. (1969), *The Affluent Worker*, London: Cambridge University Press.
- Hindess, . (1987), *Politics and Class Analysis*, Oxford: Basil Blackwell.
- King, Roger (1981), *The Middle Class*, London: Longman.
- Jary, D. & Jary, J. (1991), *Dictionary of Sociology*, Glasgow: Harper Collins.
- Mallet, S. (1975), *Essays on the New Working Class*, St. Louis: Telos Press.
- Mallet, S. (1975), *The New Working Class*, Nottingham: Bertrand Russel Peace Foundation for

Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar 143

Spokesman Books.

Marx, K. (1974), *Theories of Surplus Value*, Moscow: Progress Publishers.

Marx, K. & Engels, F. (1970), *The German Ideology*, New York: International Publishers.

Meisel, J. (1962), *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and Elite*, Michigan: Michigan UP.

Michels, R. (1962), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchies Tendencies of Modern Democracy*, New York: Collier-MacMillan.

Miliband, R. (1969), *The State in Capitalist Society*, London: Weidenfeld & Nicholson.

Mills, C.W. (1963), *Power, Politics and People*, New York: Oxford University Press.

Mills, C.W. (1956), *The Power Elite*, London: Oxford University Press.

Mosca, G. (1939), *The Ruling Class*, New York: McGraw Hill.

Parkin, F. (1968), *Middle Class Radicalism*, Manchester: Manchester University Press.

Poulantzas, N. (1973), *Classes in Contemporary Capitalism*, London: NLB.

presthus, R. (1964), *Men at the Top*, New York: Oxford UP.

Schumpeter J. (1992), *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: Routledge.

Scott, J. (1995), *Sociological Theory: Contemporary Debates*, Aldershot: Edward Elgar.

Scott, J. (1991), *Who Rules Britain*, Cambridge: Polity Press.

Weber, M. (1968), *Economy and Society*, New York: Bedminster Press.

Wright, E. O. (1990), *The Debate On Class*, London: Verso.